

Germanoslavica. Zeitschrift für germano-slavisches Studien. Theatralität in Literatur und Kultur. – Jg. 19, H. 2 (2014) – Hrsg. von Siegfried Ulbrecht und Achim Küpper im Auftrag des Slavischen Instituts der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik. – 216 S.

Германославика. Науковий журнал з германської та слов'янської філології. Театральність в літературі й культурі. – Випуск 19, №2 (2014 р.) – За ред. Зігфріда Ульбрехта і Ахіма Кюпера на замовлення Інституту славістики Академії наук Республіки Чехія. – 216 S.

«Весь світ театр, а ми в ньому актори».
Рецензія на журнал «Театральність у літературі й культурі»

З відомого вислову Вільяма Шекспіра розпочинається другий номер наукового журналу з германської і слов'янської філології «Germanoslavica» за 2014 рік під назвою «Театральність у літературі й культурі». Цього разу в центрі уваги журналу, який було засновано в Празі ще 1931 року і відновлено після тривалої перерви у 1994 році, одна з найактуальніших тем сучасного літературознавства і театрознавства, яка перебуває в руслі популярної нині зацікавленості процесами інтермедіальності в культурі.

В низці ґрунтовних статей робиться спроба наукового дослідження концепту театральності з міжкультурної перспективи. Під поняттям «театральність» розуміється сфера зображення й інсценізації, при чому понятійно-категоріальний апарат, який походить з драми, сягає далеко за її межі і використовується для опису різноманітних історико-культурних явищ.

Поняття «театральності» також протиставляється на концептуальному рівні поняттю «перформативності». Театральність пов'язана зі сферою театру і конкретизується певними культурно-історичними умовами. Натомість «перформативність» пов'язана з явищем саморефлексії дій взагалі і з їх здатністю до створення дійсності.

Журнал складається з чотирьох розділів. У першому йдеться про театральність у книжкових медіа, у другому – про театральність в наративах та історіографії XVIII-XIX ст., в третьому – про театральність в текстах драм, а також про теорію мови і семіотику театру, а останній четвертий розділ присвячено театральності й театру з перспективи германо-слов'янських взаємин.

Особливого значення в контексті інтермедіальних студій набуває поєднання досліджень класичних творів літератури з аналізом сучасних драматичних текстів. Так, Ітка Павлішова у статті «Текстова театральність як специфічна риса су-

часної (німецькомовної) драматургії» звертається до п'єс Евальда Пальметсгофера як до особливо яскравого зразка такої драматичної творчості. Слід відзначити влучність такого вибору матеріалу дослідження, адже згодом в червні 2015 року цей австрійський драматург отримав найвищу нагороду в світі німецькомовної драми – головний приз журі Мюльгаймського фестивалю «П'єси 2015». Авторка статті порівнює новітні тенденції німецькомовної драматургії з принципами класичної драми, окресленими в книзі Петера Сонді «Теорія сучасної драми» і вказує на особливості структурних змін драматичного твору, які ведуть до переходу драми на рівень театрального тексту або ж тексту для театру у розумінні видатної дослідниці постдраматичного театру Герди Пошман. Зокрема, Ітка Павлішова зазначає: «Криза або ж неспроможність драми до репрезентації міжособистісної дії і зникнення традиційних тем призвели до руйнування меж традиційної форми» (S. 111). При цьому серед основних критеріїв театральності тексту називається «текстуальна театральність». І. Павлішова пропонує використовувати під час аналізу драматичних текстів поряд з «текстуальною театральністю» також поняття «драматичності», під якою вона розуміє «внутрішню фікціональну театральність драми, яка розкривається за допомогою інтерпретації окремих сцен і дій в межах внутрішньої комунікативної системи» (S. 113). Натомість «текстуальна театральність» є авторефлексивною, іманентною якісною характеристикою тексту, яку можна також позначити як «аналітична театральність» і яка завжди має на меті власну функціональність в зовнішній комунікативній системі» (S. 113). Заслуговує на увагу також введення терміну «носії тексту» замість звичного «персонажі» стосовно театральних текстів. Майстерний аналіз творів Пальметсгофера допомагає побачити практичне втілення теоретичних положень постдраматичної теорії.

Теоретичні аспекти структуралістського аналізу драми і театру в працях Яна Мукаржовського і Юрія Вельтрусського висвітлено в іншій цікавій статті Герти Шмід. Авторка аналізує багатозначність поняття «знак» при аналізі драматичних творів і театральних вистав згідно з поглядами чеських представників структуралізму і семіотики першої половини XX ст., вказуючи на можливість застосування їх здобутків також під час інтерпретації сучасних театральних п'єс.

Випуск другого номеру журналу «Германославика» за 2014 рік під загальною назвою «Театральність в літературі й культурі» містить цілу низку ґрунтовних публікацій, які будуть цікаві для театрознавців і дослідників драми, германістів, студентів-філологів, а також для всіх, хто цікавиться

останніми тенденціями в дослідженнях драми й театру, а також театральної, перформативної складової європейської культури загалом.

Микола Ліпівіцький
кандидат філологічних наук

Józef Bremer. Czy wolna wola jest wolna? Kompatibilizm na tle badań interdyscyplinarnych.— Kraków : Wydawnictwo WAM, 2013.— 396 s.

Бремер Юзеф. Чи вільною є свобода волі? Компатибілізм на тлі міждисциплінарних досліджень.— Краків : Вид-во WAM, 2013.— 396 с.

Грунтовне дослідження доктора габілітованого, професора, ректора Академії “Ігнатіанум” у Кракові Юзефа Бремера продовжує тему тривалих дискусій навколо питання свободи волі. Історія праць філософів-попередників та сучасні дослідження цього питання доводять, що тема не тільки не вичерпала себе, а й досі є вдачною для здійснення міждисциплінарних досліджень та досліджень із залученням можливостей новітньої науки. Професор Бремер слушно окреслює актуальність таких досліджень: “Свобода волі є однією з характеристик особистості. Завдяки їй ми приймаємо самостійні й добровільні рішення, здійснюємо вибір. Свобода волі не є чимось другорядним, ідеться про природу нашого людського розуміння себе та інших. Свобода волі є основою нашого буття в суспільстві, самого суспільства, систем політики й моралі. Без відповідальності, яка пов’язана зі свободою волі, важко було б говорити про добро й зло, покарання й винагороду, про виправдання й вину. Прийняття добровільних рішень відрізняє нас від тварин, поведінка яких є інстинктивною”.

Ставлячи важливе питання про те, чи справді людина вільна у прийнятті рішення та здійсненні вибору, професор Бремер підкреслює факт, що й досі, незважаючи на два тисячоліття рефлексій, нема загальної однозначної відповіді на це питання. Це свідчить про те, що маємо справу з однією з концептуальних проблем філософії.

У сучасних наукових дослідженнях із питання свободи волі беруть участь представники формальних, гуманітарних, суспільних, правознавчих і природничих наук. Окрім міждисциплінарної наукової дискусії на тему свободи волі, тривають також дискусії у двох додаткових, взаємопов’язаних площинах: науковій та науково-популярній.

Долучаючись до дискусії про свободу волі як філософ, автор монографії обґрунтовує значення філософської думки у вирішенні цього питання:

філософські проблеми, на відміну від природничих чи математичних, не є складними питаннями, які потрібно було б розв’язувати експериментальним шляхом чи здійсненням емпіричних відкриттів. Філософські проблеми найчастіше дотичні найважливіших питань нашої екзистенції, на які немає однозначної відповіді.

Важливим результатом, на думку Юзефа Бремера, є відродження й актуалізація відомих в історії філософії вчень про проблему свободи волі – компатибілізму, лібертаризму й детермінізму – і погляд на них через призму сучасних досягнень нейрології.

Наукова праця професора Бремера представляє вибрані результати багатьох міждисциплінарних досліджень з теми. У першому розділі здійснюється детальна характеристика термінів і понять, до яких звертається автор у подальших частинах роботи.

Другий розділ знайомить читача з вибраними відомими з історії філософії поняттями свободи волі. Автор представляє їх хронологічно та з урахуванням груп пропонованих ними рішень, які окреслені як компатибілізм, лібертаризм, детермінізм.

У третьому розділі професор Бремер зосереджується на сучасних філософських і науково-теоретичних аргументах, які підтримують та заперечують свободу волі.

У четвертому й п’ятому розділах читач має можливість ознайомитися з результатами експериментальних наукових досліджень, представлених для відображення причинової залежності між свідомими, інтенційними вольовими та несвідомими, неінтенційними нейрональними процесами, які відбуваються в мозку.

У шостому розділі автор коротко зупиняється на питаннях, які пов’язані зі свободою волі з погляду етики, і відповідає на питання, чи дослідження психології та нейронаук вплинули на розуміння свободи волі в карному й цивільному кодексах та психіатрії.

Детально аналізуючи включені в монографію дослідження, автор схиляється до компатибілістичного розуміння свободи волі. Дослідження професора Бремера спирається на широку філософічну і наукову літературу з предмета, переважно німецькомовну та англійськомовну, і є міждисциплінарним дослідженням.

Найважливішим завданням праці є аналітичний погляд на сучасні теорії свободи волі, що належать як науковцям-гуманітаріям, так і представникам природничих наук. Автор підтверджує, що ці теорії мають своє коріння в історії людської думки.

Окрім того, Юзеф Бремер окреслює спосіб поєднання – в межах компатибілізму – аргументи